

Studieplan Minnesjägarna

Svenska Arkivförbundet

Svenska Arkivförbundet, april 2023.

Studieplanen bygger på boken *Minnesjägarna: handbok i samtidsdokumentation* (2022), Förlaget Näringslivshistoria, ISBN 978-91-988167-0-9.

Studieplanen är producerad med bidrag från Riksarkivet.

Inledning

Det som händer idag är historia imorgon brukar man säga. Det betyder att vi måste dokumentera det på olika sätt för att skapa ett källmaterial. Med den minneshjälpen kan vi sedan berätta om den tid som varit.

Den här studieplanen vänder sig till dig som vill komma igång med samtidsdokumentation, men som inte har dokumenterat i en strukturerad form tidigare. I studieplanen går vi igenom boken *Minnesjägarna: handbok i samtidsdokumentation* och ger dig chans att bekanta dig med de sex verktygen och hur du säkrar din dokumentation för framtiden.

Det behöver inte vara världsomvälvande händelser för att du ska samtidsdokumentera. Till exempel börjar ofta släktforskning vid köksbordet med frågor till den äldre generationen. Vi människor glömmer fort, så de små detaljerna i vardagen kan bidra till många stunder av samtal, minnen och känslor.

Boken *Minnesjägarna: handbok i samtidsdokumentation* kom till då coronaviruset och sjukdomen covid-19 klassades som samhällsfarligt i Sverige. Vardagen ställdes på ända och ganska omgående förstod vi alla att vi befann oss i ett historiskt skeende. Arbetar man på arkiv, museum eller annan minnesinstitution ser man det tydligt i historien: efter omvälvande händelser går människor snabbt över till att bygga nytt och lägga det traumatiska bakom sig. Därför är det viktigt att fånga det som händer, när det händer.

Lycka till!

Amanda Vesterlund
Generalsekreterare
Svenska Arkivförbundet

Upplägg

Träffar: 6

Deltagare: 4-10

Tid: ca 1 timme per träff

Form: fysiskt eller digitalt

Studiecirkel

Den här studieplanen är upplagd för att passa studiecirkel, föreningsträffar eller en arbetsgrupp med kollegor, ca 4–10 personer.

Det går bra att jobba med studieplanen på egen hand, men det är en fördel om du har någon att diskutera med. Utse en person till cirkelledare som får i uppdrag att boka möteslokal, ha koll på tiden och fördela ordet under träffarna.

Träffarna

Studieplanen är upplagd för sex träffar. Inför varje träff läser ni ett avsnitt ur boken *Minnesjägarna*. Inled gärna träffarna med att prata igenom avsnittet. Därefter finns det frågor att diskutera. Mellan träffarna finns det praktiska uppgifter att göra för att hjälpa dig vidare i din samtidsdokumentation.

Träff 1 Kom igång med samtidsdokumentation

Läs del 1 Att dokumentera sin samtid, sidorna 7–22.

Träff 2 Samtal som verktyg

Läs del 2 Verktygslådan, samtal, sidorna 24–46.

Träff 3 Fältarbete som verktyg

Läs del 2 Verktygslådan, fältarbete, sidorna 47–69.

Träff 4 Val av verktyg

Läs aktuella delar, framför allt checklistorna.

Träff 5 Presentera samtidsdokumentationen

Läs aktuella delar, framför allt checklistorna.

Träff 6 Bevara samtidsdokumentationen

Läs del 3 Det fortsatta arbetet, sidorna 70–92.

Det går också bra att bygga ut träff 2 och 3 till en träff per verktyg om ni verkligen vill gå på djupet med de olika verktygen. Då blir det totalt tio träffar.

Ni väljer själva hur lång tid varje träff ska vara, men ni bör räkna med att avsätta åtminstone 1 timme. Ta god tid på er med diskussionsfrågorna. Passa också på att planera in fikapauser. Det är ofta i pauserna som intressanta sidospår och spännande tankar väcks.

När du börjar jobba med den här studieplanen är det bra om du har en idé om vad du vill samtidsdokumentera. Om du inte har det kan du kanske samarbeta med någon i gruppen. Eller så kanske du får inspiration under arbetets gång.

Studieupplägget går att genomföra digitalt men bäst är om alla kan träffas på en plats. Under träff sex rekommenderar vi er som inte arbetar på ett arkiv att göra ett studiebesök på ett arkiv. Det kan bli svårt att få till logistiskt om ni har ett digitalt upplägg. Ett alternativ är att var och en i gruppen göra egna studiebesök eller så bjuder ni in en arkivarie till er digitala träff. Kontaktuppgifter finns i slutet av den här studieplanen.

Material

Inför arbetet behöver alla i studiecirkeln skaffa boken *Minnesjägarna: handbok i samtidsdokumentation*. Den finns att köpa hos de större nätbokhandlarna och från Svenska Arkivförbundet.

Anteckningsblock, dator eller telefon kan också vara bra att ha för att anteckna eller spela in det ni pratar om och lär er under träffarna. Beroende på vilket dokumentationsverktyg du vill testa mellan träff 4 och 5 kan du behöva särskild utrustning, exempelvis en kamera om du vill fotodokumentera eller en inspelningsapp på telefonen om du vill intervjua någon. Hör med övriga i studiecirkeln om deras utrustning, för att ge eller få tips på utrustning.

Träff 1 Kom igång med samtidsdokumentation

Läs del 1 Att dokumentera sin samtid, sidorna 7–22.

Samtidsdokumentation fångar verklighetsbilder som har något viktigt att berätta om vår tid. Det kan vara både vardagliga och extraordinära händelser. Det finns olika verktyg du kan använda när du samtidsdokumenterar. Oavsett vilket verktyg du använder är det viktigt att tänka på tre saker:

- Dokumentationens bör ske systematiskt.
- Den som dokumenterar bör dokumentera även sin egen insamlingsprocess.
- All insamling måste utgå från ett etiskt förhållningssätt.

Diskussionsfrågor

- Vad vill du samtidsdokumentera? Varför?
- Vilken av de sex grundfrågorna på sidan 14 i handboken är lättast att fånga i en samtidsdokumentation? Vilken är svårast?
- Det är lätt att glömma bort sig själv och lägga allt fokus på det man vill dokumentera. Hur ska man förhålla sig till sina perspektiv, värderingar och verklighetsuppfattningar? Är det okej att det färgar av sig på en samtidsdokumentation? Hur kan man dokumentera sin dokumentation?
- Vad innebär det att arbeta etiskt? Gå igenom checklistan på sidorna 20–21.

Inför nästa träff

Utgå ifrån det du har tänkt samtidsdokumentera och fundera på hur du förhåller dig till detta. Är det något du gillar eller ogillar? Är det något du är bekant med sedan tidigare eller är det något helt nytt? Påbörja en fältdagbok och skriv kort om dig själv, varför du valt att dokumentera företeelsen och vad du tänker kring det. Du kan inspireras av de fiktiva exemplen på fältdagbok och projektbeskrivning längst bak i studieplanen.

Träff 2 Samtal som verktyg

Läs del 2 Verktygslådan, samtal, sidorna 24-46.

Samtalet är en av våra mest grundläggande former för att förmedla berättelser och information. När du använder samtal som verktyg för samtidsdokumentation är det nästan alltid för att fånga en subjektiv upplevelse och inte för att samla in kalla fakta. Du kan genomföra både strukturerade och ostrukturerade samtal med öppna och/eller slutna frågor.

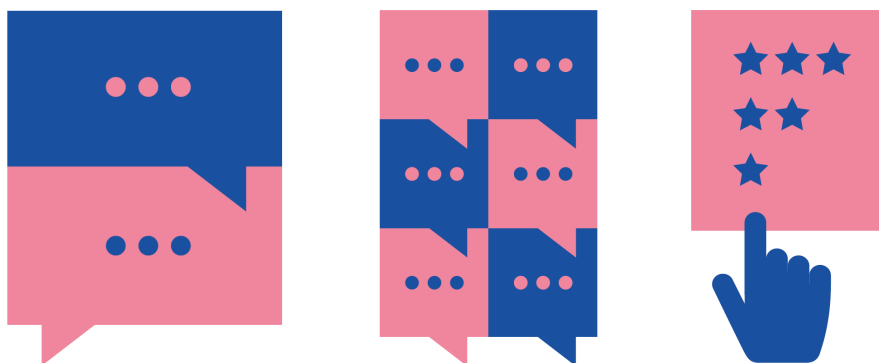
Det finns alltid minst tre tänkta deltagare i ett samtal: intervjuaren, den intervjuade och lyssnaren, det vill säga den som i framtiden tar del av materialet.

Diskussionsfrågor

- Vilken av de tre samtalsverktygen verkar lättast? Vilken verkar svårast?
- Hur kan du få en intervjudeltagare att känna sig trygg och avslappnad inför och under intervjun? Fundera på tryggheten i olika samtalsupplägg, exempelvis i en enskild intervjusituation, ett berättarkafé eller ett vittnesseminarium.

Inför nästa träff

Besök insamlingssidan minnen.se och bekanta dig närmare med frågelistor. Fundera på hur de olika minnesinstitutionerna formulerat frågorna.

Träff 3 Fältarbete som verktyg

Läs del 2 Verktygslådan, fältarbete, sidorna 47-69.

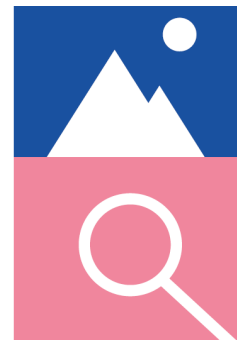
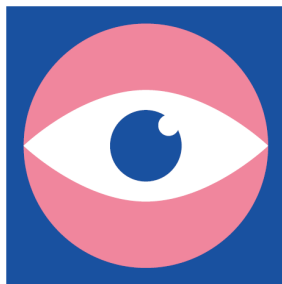
Fältarbetets verktyg går ut på att skapa material av text, ljud och bild. Verktygen i avsnittet fungerar bäst tillsammans med varandra. Anteckningar utan bilder kan bli svåra att förstå. En bild eller ljudupptagning som inte ges ett förklarande sammanhang blir begränsad i sin användbarhet. Du kan också kombinera samtalsverktygen med fältarbetets verktyg.

Diskussionsfrågor

- Vilken av fältarbetets tre verktyg verkar lättast? Vilken verkar svårast?
- Diskutera talesättet ”en bild säger mer än tusen ord” – stämmer det alltid? Vilka slags anteckningar kan berika ett fotografi eller en film?
- Är det möjligt att beskriva det som observeras på ett så tillgängligt sätt att personer utan förförståelse kan begripa vad som avses?

Inför nästa träff

Öva på att beskriva en observation med en kompis, kollega eller deltagare ur studiecirkeln. Besök ett konstmuseum eller googla fram ett konstverk. Låt inte din kompis se konstverket. Beskriv konstverket och låt din kompis rita av det enligt dina beskrivningar. Jämför resultatet med originalet. Fundera på hur du beskrev konstverket och vad din kompis uppfattade. Fundera på om du kunde gjort något annorlunda.

Träff 4 Val av verktyg

Läs aktuella delar, framför allt checklistorna.

Nu är det snart dags att ge sig ut för att samtidsdokumentera! Kom ihåg att vi ska vara experter på att dokumentera och inte behöver ha specialkunskap i det som dokumenteras. Var strategisk i din okunskap, då kan du få fram mer information.

Beroende på vad du vill samtidsdokumentera kan vissa verktyg vara bättre än andra. Fundera kring vilket verktyg som skulle passa bäst. Läs avsnittet om det verktyg som du vill använda dig av extra noga.

Diskussionsfrågor

- Utgå från det du vill samtidsdokumentera – vilket verktyg ska du använda? Vilken utrustning behöver du?
- Diskutera igenom det etiska förhållningssättet som presenterades i del 1. Finns det risk för att de dokumenterade far illa i era planerade dokumentationer? Hur kan det undvikas? Hur informerar ni om dokumentationen och hur inhämtas samtycke?
- Diskutera igenom säkerhetsaspekten. Kan ni genomföra era planerade dokumentationer på ett riskfritt sätt? Är det någon som ska dokumentera ett demonstrationståg eller byte av en kyrkspira på mycket hög höjd? Hur kan säkerheten förbättras?

Inför nästa träff

Fortsätt fylla i din fältdagbok. Berätta vilket verktyg du har valt att jobba med och varför. Läs checklistornas ”Före”. Genomför de nödvändiga förberedelserna.

Dags att sätta i gång med din samtidsdokumentation! Glöm inte att fylla i viktiga kringuppgifter i fältdagboken. När du är klar med din samtidsdokumentation tar efterarbetet vid. Beroende på vilket verktyg du valt kan det ta längre tid än själva dokumentationen! Läs checklistornas ”Efter”.

Träff 5 Presentera samtidsdokumentationen

Läs aktuella delar, framför allt checklistorna.

Vi samtidsdokumenterar för att vår samtid har något viktigt att berätta. Nu är det dags att presentera era samtidsdokumentationer för varandra. Berätta varför du valt att dokumentera din företeelse och berätta kort om förberedelserna. Använd anteckningarna i din fältdagbok som stöd. Presentera din samtidsdokumentation. Berätta sedan kort om efterarbetet.

Diskussionsfrågor

- Vad var lätt i arbetet med din samtidsdokumentation? Vad var svårt?
- Fick du några ”oj”, ”jaha” eller ”wow”-ögonblick under arbetet?
- Om du ska genomföra en större dokumentation nästa gång, behöver du göra något annorlunda då?

Inför nästa träff

Om du inte är klar med efterarbetet till din samtidsdokumentation så fortsätter du med det inför nästa träff.

Temat för nästa träff är hur man bevarar sin samtidsdokumentation för framtiden. Då passar det bra med ett studiebesök på ett arkiv! Fundera vilket arkiv ni vill besöka. Arbetar ni redan på ett arkiv kan ni passa på att göra ett studiebesök på ett annat arkiv. Kanske ett länsarkiv som bevarar föreningsarkiv och företagsarkiv eller ett museiarkiv med etnografiska uppteckningar, eller kanske ett kommunarkiv? Utse en som får ansvar att boka studiebesöket.

Kolla också om de har ett mötesrum som ni kan låna före eller efter studiebesöket för diskussion kring bevarande. Annars får ni kanske ta två träffar, en på arkivet och en i er vanliga möteslokal. Om ni genomför träffarna digitalt kan ni bjuda in en arkivarie att berätta om arkivet på den digitala träffen.

Kontaktuppgifter till olika arkivföreningar hittar du i slutet av studieplanen.

Träff 6 Bevara samtidsdokumentationen

Läs del 3 Det fortsatta arbetet, sidorna 70-92.

Bevarande av information görs bäst på arkiv! Där förtecknar och vårdar utbildad personal materialet och hjälper forskare söka efter information. Passa på att göra ett studiebesök på ett arkiv före eller efter träff 6 för att lära er mer om hur ett arkiv fungerar.

För att information i ett arkiv ska vara användbar behöver forskaren kunna tillgodogöra sig informationen. Den tekniska utvecklingen går fort, så du behöver tänka på att bevarandet är på väldigt lång sikt. Bevara därför inte din dokumentation på disketter, cd-skivor eller usb-minnen. Rådgör med den arkivinstitution som du lämnar in materialet hos.

Om samtidsdokumentationen innehåller känslig information om de personer som deltagit eller andra i dokumentationen kan du meddela arkivinstitutionen att samtidsdokumentationen ska vara hemlig i 10, 25, 50 år eller så länge det krävs för att uppgifterna inte längre ska vara känsliga. Rådgör med den arkivinstitution som du lämnar in materialet hos.

Diskussionsfrågor

- Utöver din dokumentation behöver fältdagboken, annan egendokumentation och samtycken behövas sparas, kan du komma på något mer? Fundera också på vad som kan rensas bort, kanske kladdar, suddiga bilder och provinsspelningar?
- Vill du lämna in ditt material till ett arkiv eller var dokumentationen för din egen skull? Om du ska lämna in det till ett arkiv, vilket arkiv har du valt och varför?
- Finns det känslig information i din samtidsdokumentation som behöver vara hemlig en tid?
- Vad är dina intryck från besöket på arkivet?

Avslutning och utvärdering

Under sista träffen är det bra att utvärdera hur det har gått. Vad var lätt? Vad var svårt? Vad kommer du att göra annorlunda inför nästa samtidsdokumentation?

Om du saknade någon information i boken *Minnesjägarna* kan du läsa litteraturlistan på sidan 93 och förhoppningsvis hitta det du söker.

När du lämnat in dokumentationen till ett arkiv för bevarande har du berättat om din företeelse för framtiden. Men glöm inte att också berätta för samtiden! Kanske kan din dokumentation bli en utställning, en artikel, ett föredrag eller en film? Givetvis måste du ta de etiska aspekterna i beaktande för att fortsätta skydda de dokumenterade. Genom att förmedla dina resultat kan du kanske inspirera fler att börja samtidsdokumentera - eller att dela med sig av sina upplevelser i din nästa samtidsdokumentation!

Kontaktuppgifter

Svenska Arkivförbundet

Riksorganisation för den enskilda sektorns arkiv.

E-post: info@arkivforbundet.se

Hemsida: arkivforbundet.se

Föreningen Sveriges Länsarkivarier

Professionsnätverk för länsarkivarierna på de regionala länsarkiven i Sverige. Hos länsarkiven finns arkiv från företag, föreningslivet, privatpersoner, gårdar och byar.

E-post: info@fsla.se

Hemsida: fsla.se

Exempel Fältdagbok

Stina Anderssons fältdagbok

Projekt

Dokumentera lagningen av byvägen

Bakgrund

Byvägen genom Lillbyn har varit full av sprickor och gropar så länge jag kan minnas. Efter upprepade kontakter med kommunen ska dom nu laga vägen. Ett historiskt ögonblick minsann! Jag har tidigare dokumenterat gamla ridvägar i skogen bakom Olssons. Den här dokumentationen är en del av "Ridvägar, bilvägar och vattenvägar runt Lillbyn." Jag hoppas att det ska bli ett kapitel i en bok som transporthistoriska föreningen ska ge ut.

Syfte

Visa för framtiden hur viktigt det är med infrastruktur och kontinuerligt underhåll.

Utförare

Jag heter Stina Andersson, född 1950 och jag har bott i Lillbyn hela mitt liv. Jag har gått, cyklat och kört på byvägen fler gånger än det finns fisk i haven.

Verktyg

Delta-gande observation, fotografi.

Motivering verktyg

Jag vill beskriva vad som händer, vad jag ser, hör, hur det känns när de kör förbi med bulldozern, hur den nya asfalten luktar och hur vägdammet som yr upp smakar. Därför är en delta-gande observation bäst. Jag kommer sitta under björken vid brevlådan. Jag har ritat en karta

på ett separat papper som förvaras längs bak i den här dagboken. Jag fotar också eftersom jag kanske inte hinner med att beskriva allt. Som kamera använder jag mobiltelefonen.

Bevarande

Dokumentationen ska bevaras på det lokala arkivet. Arkivet kan inte ta emot digitala fotografier så jag har fått rådet att skriva ut bilderna på vanligt kopiepapper, enkelsidigt. Anteckningar om bilderna på papperet med en arkivbeständig bläckpenna. Observationen skrivs också ut enkelsidigt.

Riskbedömning

Eftersom jag ska sitta ganska nära vägen tar jag på mig en reflexväst så att jag syns, trots att det är sommar. Jag måste också ha keps och en vattenflaska ifall det blir för varmt. På morgonen laddar jag telefonen så att batteriet inte laddar ur mitt i dokumentationen.

Etiska avväganden

Inte fota personalen som utför reparationerna utan skriftligt samtycke. Inte namnge personalen, vilka dom är bedöms inte som intressant. Det som är intressant är deras funktion.

Tidsperiod

Kommunen planerar att laga vägen den 5 juli. Det beräknas ta hela förmiddagen.

Observation 2023-07-05

Onsdagen den 5 juli 2023. Klockan är halv åtta på morgonen. Jag sitter under björken vid brevlådan och jag ser och hör hur väglagarna kommer körandes borta i backen vid Olssons. Bilen är gul med lampor på taket. Dom stannar strax efter Olssons, slår på de roterande gula lamporna på taket och ställer ut en vägarbetsskylt, (trekantig, röd ram, gul botten, svart siluett av person som gräver). Det är tre personer, alla klädda i varselkläder.

Först står dom bara och pratar med varandra och pekar på en stor spricka. De står för långt bort för att jag ska höra vad dom säger. Efter en stund tar de fram en säck med grus ur lastbilens bagageutrymme och en spade. En person river upp säcken med grus medan kollegan tar...

Exempel Projektbeskrivning

Projekt: Minnen från Bergskulla bruk

Minnesinstitution: Bergskulla historiska förening

Arbetsgrupp: Martina Jansson (sammankallande), Sam Bengtsson, Linda Green, Ola Lindström

Syfte: Dokumentera minnen från personer verksamma på Bergskulla bruk mellan åren 1950-1960, samt sprida kunskap om det historiska Bergskulla.

Mål: Utställning på biblioteket

Arkivering: Arkiv Bergskulla

Metod: Semistrukturerade intervjuer

Samtycke personuppgifter: Blanketter längts bak i projektpärmen. Skrivs under innan intervjun.

Aktivitetsplan:

Fas ett: Planering januari

Planera intervjufrågorna. Testa utrustning för intervju. Boka intervjutider.

Fas två: Genomförande februari-mars

Intervju 1, direktören: Sam

Intervju 2, kontorsassistenten: Sam

Intervju 3, arbetare A: Linda

Intervju 4, arbetare B: Linda

Intervju 6, budpojken: Sam

Sam och Linda för varsin dagbok. Allt eftersom intervjuerna är genomförda påbörjar Martina och Ola transkriberingen. Martina och Ola kontrolläser varandras transkriberingar.

Fas tre: Presentation april-augusti

Linda ansvarar för formgivningen av utställningen. Konceptskiss klar senast den 20 april. Invigning 15 maj. Hela arbetsgruppen planerar invigningen. Martina håller tal.

Fas fyra: Avslut och arkivering augusti

Arbetsgruppen plockar ner utställningen den 15 augusti tillsammans med biblioteket. Den 30 augusti träffar Martina och Linda Arkiv Bergskulla för att deponera minnesmaterialet.

När coronapandemin svepte fram våren 2020 uppmanade Svenska Arkivförbundet sina medlemmar till samtidsdokumentation. Målet var att fånga skeendet där och då medan det hände, och inte vänta till senare för att samla in material. De arkivaktiva önskade sig i sin tur handfasta tips i hur man samtidsdokumenterar. I Arkivsverige började man snart dela tips, verktyg och metoder med varandra.

Boken *Minnesjägarna* föddes ur den processen. Författaren Hampus Busk utgick från alla de tips och verktyg som delades under pandemiåren och byggde vidare med intervjuer och research. Resultatet blev en handbok i samtidsdokumentation, tänkt att kunna användas för alla tillfällen då man vill fånga det som sker i samtiden.

**Svenska
Arkivförbundet**